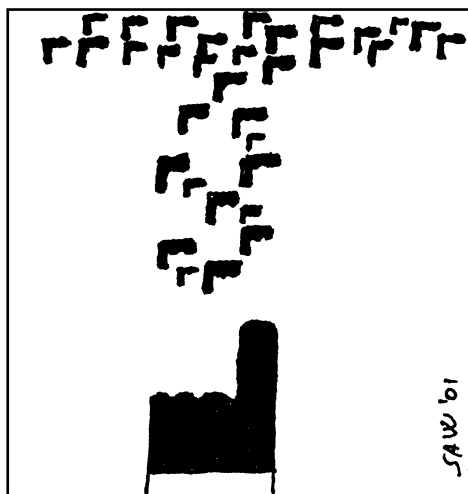

■ Zámbó Géza

A gyermekvédelmi gyámsághoz vezető új szakellátási formák és azok bírálata

H. Szilágyi István grafikája

I. A kiskorú ideiglenes hatályú elhelyezése

Ideiglenes elhelyezésre akkor kerülhet sor az 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) szerint, ha a gyermek felügyelet nélkül marad, vagy testi, értelmi, érzelmi, erkölcsi fejlődését családi környezete, vagy önmaga súlyosan veszélyezteti, és emiatt szükséges az azonnali elhelyezése.

1. A veszélyeztetés fogalmának magyarázata

A Gyvt. az értelmező rendelkezések között ad fogalmi meghatározást, mely szerint a veszélyeztetettség: „olyan – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult – állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi, vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza. A szakemberek a nyilvántartásba vételkor anyagi, környezeti, magatartási vagy egészségi okot tüntetnek fel. A felsorolt okok általában nem különálló problémaként jelentkeznek, hanem az esetek meghatározó többségében összefonódnak.”¹

Környezeti okból veszélyeztetett a gyermek családon belüli és kívüli hatások miatt. A család kimeríti a veszélyeztetettségi okot, ha benne gondozási, nevelési hiányosságok észlelhetők. Ez adódhat abból, hogy a szülők elváltak, válófélben vannak, élettársi kapcsolatukat gyakran váltogatják, vagy ezek nélkül is, ha felelőtlen, könnyelmű életvitelt folytatnak.

A gyermek magatartásában rejlik a veszélyeztetettség, ha érzelmileg, értelmileg visszamaradott, gátlásos, szorongó vagy agresszív, csavargó, alkoholizáló, drogélvező és ha kisebb bűncselekményeket követ el. A gyermek ilyen maga-

¹ Both Emőke: Bűnözés és gyermekvédelem. Család, gyermek, ifjúság, 2001/3. szám, 7. p.

tartását Filó Erika következménynek tartja, a kiváltó okot a szülői magatartásban, a szülőmodellben látja.²

Anyagi veszélyhelyzet miatt akkor nyilvánítják a gyermeket veszélyeztetetté, ha szülei munkaképtelenek, csökkent munkaképességűek, a család nagy létszámú, a szülőknek alacsony a jövedelmük vagy munkanélküliek. A gyakorlatban ez a leggyakrabban előforduló ok, és sajnos növekvő tendenciát mutat évről évre. Ezen a helyen is megemlíthjük, hogy a gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettsége miatt nem szabad a családjától elválasztani.

Egészségügyi okból akkor lesz veszélyeztetett a gyermek, ha valamelyik szülője, vagy maga a gyermek súlyosan, tartósan beteg. Ez a legritkábban előforduló ok.

A gyermeket a családból való kiemelésé előtt először veszélyeztetetté kell nyilvánítani, majd a gyermekjóléti szolgáltatnak kell intézkednie a veszélyeztetettség megszüntethetősége érdekében.

Katonáné fontosnak tartja elkülöníteni a veszélyeztetettség és a gyermekbántalmazás kategóriáját, melyek egy szűkebb, de a szakemberek által egyre gyakrabban használt kategóriafogalmak.³

Both Emőke szerint a törvényi fogalom túl általános, és emiatt a gyermekvédelemben eljáró szervek ez alapján nem tudnak az ország különböző területein a hasonló helyzetekre hasonló döntéseket hozni.⁴ A szerző a szakemberek számára hozzáférhetővé tenné a veszélyeztetetté nyilvánító döntéseket, olyan formában, hogy az megfeleljen az adatvédelmi előírásoknak.

Kerezsi Klára a hátrányos helyzet fogalmával veti össze a veszélyeztetettséget. Megítélése szerint a veszélyeztetettség tágabb és szűkebb is lehet a hátrányos helyzethez képest. A szociálisan hátrányos helyzet nem feltétlenül veszélyezteti a kiskorú szocializációját, és ellenkezőleg, a szociálisan kedvező helyzetű társadalmi rétegben is válhatnak családok veszélyeztetetté.⁵

Százdi Antal meghatározása szerint hátrányos helyzetben az a gyermek van, akinek a környezete nem nyújtja azokat az optimális feltételeket, amelyek az adott társadalmi réteghez, netán régióhoz, kultúrkörhöz tartoznak. A hátrányos helyzet mindig esélyegyenlőtlenséget jelent az adottságok kibontakozásánál, a társadalmi helyzet megítélésénél. A halmozott és súlyos hátrányok azonban veszélyforrást jelentenek.⁶

Súlyos veszélyeztetésnek minősül tehát a gyermek olyan bántalmazása, elhanyagolása, illetve a gyermek által tanúsított olyan magatartás, amely a gyermek életét közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi, értelmi, érzelmi, szellemi, erkölcsi

² Filó Erika: A családjog kézikönyve, HVG ORAC, Bp., 2000. 608. p.

³ Katonáné Pehr Erika: Gyermekvédelem, gyámügy, HVG ORAC, Bp., 1998. 168. p.

⁴ Both Emőke: i. m. 8. p.

⁵ Kerezsi Klára: Gyermek, család, társadalom. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület könyvsorozata, Bp., 1996. 51. p.

⁶ Százd Antal: Gyermekvédelem Csepelen, Magyar Közigazgatás, LI. évfolyam. 4. sz. 245. p.

fejlődésében jelentős és helyrehozhatatlan károsodást okozhat.⁷ Ilyen helyzetben a gyermek elhelyezéséről a jegyző, a gyámhivatal, a határőrség, a rendőrség, az ügyészség, a bíróság, a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoksága gondoskodhat.

2. Gondozási hely meghatározása

A gyermeket elsősorban a nevelésre alkalmas és azt vállaló különélő szülőnél, más hozzátartozónál vagy személynél kell elhelyezni. Ha erre nincs lehetőség, akkor a gyermekeket az ellátást is biztosító nevelőszülőnél, ha erre sincs lehetőség, akkor – ideiglenes elhelyezés biztosítására is kijelölt – gyermekotthonban, vagy más bentlakásos intézményben kell elhelyezni.

Mivel ez az intézkedés a családi életbe történő legjelentősebb beavatkozás, ezért a beutaló szerv döntését meg kell előznie a szülő, törvényes képviselő, a gondozó, az ítélőképessége birtokában lévő cselekvőképtelen gyermek, illetve más közeli hozzátartozó meghallgatásának. A meghallgatás csak akkor mellőzhető, ha a súlyos veszélyeztetettség miatt a gyermek élete közvetlen veszélyben van.

A gondozási helyre a beutaló szerv viszi el a gyermeket, és az intézkedés megtételéről haladéktalanul értesíti az illetékes gyámhatóságot. Az ideiglenes hatályú elhelyezésről szóló határozatnak tartalmaznia kell a gyermek elhelyezéséről való rendelkezés mellett az azonnali végrehajthatóság kimondását, a gyámhivatal megkeresését az intézkedés felülvizsgálatára, a gondozásba vevő felhívását a gondozásba vétel időpontjának közlésére. Ebben a határozatban kell megállapítani azt is, hogy a szülő gondozási, nevelési joga szünetel.

3. Gyámhivatali intézkedések

A gyámhivatal az intézkedés felülvizsgálata érdekében szakvéleményt kér a Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálatától (a továbbiakban: TGYSZ) és minden olyan szervtől, amely az intézkedést megelőzően foglalkozott a gyermekkel. Meghallgatja mindazon személyeket, akik érintettek és környezettanulmányt készít. Az így beszerzett bizonyítékoknak megfelelően a gyámhivatal többféle döntést hozhat: ha a gyámhivatal megállapítja, hogy az ideiglenes hatályú elhelyezés feltételei nem állnak fenn, akkor annak megszüntetéséről rendelkezik, ezzel egyidejűleg megkeresi a jegyzőt a védelembe vétel biztosítása érdekében. A védelembe vétel elrendelése csak akkor mellőzhető, ha a szülő alkalmas és képes a gyermek nevelésére és őt a veszélyhelyzet kialakulásában nem terheli önhiba. Az önhiba bizonyítása nem egyszerű feladat. Kérdés, hogy önhibának tekinthető-e a szülőnek olyan magatartása, amelyet a tőle független körülmények kedvezőtlen alakulása idézett elő. Ilyen eset következhet be, ha a szülő elveszíti munkahelyét vagy tartós betegsége van, amelyek folytán olyan helyzet és körülmények alakulnak ki,

---

⁷ Gyvt.72. §(1) és (2) bekezdés, 149/ 1997. (IX.10.) korm. sz. rendelet (a továbbiakban: Gyer.) 95. §(1)

amelyek a gyermek veszélyeztetettségéhez vezetnek. Nem ritka a gyakorlatban az sem, hogy a szülő szégyelli bevallani, „kiteregetni” a család problémáit és ezért nem veszi önként igénybe az alapellátás szolgáltatásait.

Az ideiglenes hatályú elhelyezést meg kell szüntetni akkor is, ha a gyermeket átmeneti vagy tartós nevelésbe veszik, vagy családba fogadják, illetve örökbe fogadják. További megszüntetési ok a bíróság jogerős döntése a szülői felügyeleti jog megszüntetéséről, vagy a gyermekelhelyezés megváltoztatásáról.

A gyámhivatal indíthat pert az ideiglenes hatályú elhelyezés fenntartása vagy megváltoztatása mellett a gyermekelhelyezés megváltoztatása vagy a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránt. Ha a gyámhivatal ilyen per indítását látja indokoltnak, akkor erről értesíti a szülőt, törvényes képviselőt. Ha a gyámhivatal úgy ítéli meg, hogy a gyermek korábbi környezete a gyermek nevelésére nem alkalmas, de a szülői felügyelet megszüntetésének feltételei nem állnak fenn, akkor pert indít a gyermek különélő másik szülőnél vagy más személynél történő elhelyezése iránt. A pert a gyermeket gondozó szülő vagy szülők ellen kell megindítani.⁸ A kereset benyújtásával egyidejűleg a gyámhivatal megállapítja a gondozó szülő felügyeleti jogának szünetelését. Ez a rendelkezés már nem csak a gondozási-nevelési jogot érinti, hanem felfüggeszti a törvényes képviseleti és vagyonkezelői jogosítványokat is.

Ha ezzel egyidejűleg a gyámhivatal a másik, külön élő szülőnél helyezi el a gyermeket, és pert indít a gyermekelhelyezés megváltoztatása iránt, akkor a külön élő szülő felügyeleti joga feléled. Erről a gyámhivatal a keresetindítással egyidejűleg rendelkezik.

A gyermek harmadik személynél történő elhelyezése esetén a gyámhivatal ezt a személyt a gyermek gyámjául rendeli, és pert indít a gyermeknek ennél a személynél történő elhelyezése iránt. Ebben az esetben mindkét szülő felügyeleti joga szünetel.

A gyámhivatal határozatának a szülői felügyeleti jog szünetelése és a másik szülő felügyeleti jogának feléledése, illetve a gyámrendelés mellett rendelkeznie kell a kapcsolattartásról, az ideiglenes hatályú elhelyezés kezdő időpontjáról. A határozat azonnal végrehajtható.

A beszerzett bizonyítékok alapján a gyámhivatal a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránt is indíthat pert. Ilyen esetben a perindítással egyidejűleg a gyámhivatal kimondja a gondozó szülő felügyeleti jogának szünetelését és a külön élő másik szülő felügyeleti jogának feléledését, illetve gyámul rendeli azt a személyt, akinél a gyermeket ideiglenes hatállyal elhelyezték.

Nevelésre képes és alkalmas hozzátartozó, vagy más személy hiányában a gyámhivatal a gyermeket nevelőszülőknél vagy gyermekotthonban, más bentlakásos intézményben helyezi el, és a gyermeknek hivatásos gyámot és szükség esetén vagyonkezelőt rendel.

Az ideiglenes hatályú elhelyezés ideje alatt a gyámhivatal a gondozási helyet meg is változtathatja, ha van olyan hozzátartozó vagy más személy, aki a neve-

---

⁸ 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról 302. §

lésre alkalmas és azt vállalja. A gondozási hely megváltoztatására a gyámhivatal döntése alapján más okból is sor kerülhet.

Meg kell szüntetni az ideiglenes hatályú elhelyezést, ha a bíróság jogerősen dönt a gyermek elhelyezésének megváltoztatása, illetve a szülői felügyeleti jog megszüntetése kérdésében. A gyermeket ki kell adni, vagy átmeneti nevelésbe kell venni, ha a bíróság elutasította a gyermekelhelyezés megváltoztatására irányuló kérelmet.

II. A kiskorú átmeneti nevelésbe vétele

Az átmeneti nevelésbe vételre akkor kerülhet sor, ha a gyermek fejlődését családi környezete veszélyezteti, és veszélyeztetettségét az alapellátás keretében, valamint védelembe vétellel nem lehet megszüntetni, vagy ezekről eredmény nem várható, továbbá ha a gyermek megfelelő gondozása a családjában nem biztosítható.

1. Az átmeneti nevelésbevitel szükségessége, gyámhivatali intézkedések

A gyámhivatal feltárja azokat a körülményeket, amelyek a szülőt akadályozzák a nevelésben, a veszélyeztetettség elhárításában. Ilyen tényezőknek minősülnek különösen a szülők vagy más családtagok személyiségével, egészségi állapotával, a gyermekhez fűződő viszonyával, életvitelével, szociális helyzetével kapcsolatos körülmények. A gyámhivatal megteszi a szükséges intézkedéseket, beszerzi a szükséges dokumentumokat. A gyermek személyiségéről, neveltségéről, egészségi állapotáról szakvéleményt kér. Beszerzi a szülő vagy más, tartásra kötelezett személy jövedelmi, vagyoni helyzetére vonatkozó igazolásokat, és felkéri a jegyzőt a gyermek vagyonának leltározására. A gyermeket érintő lényeges kérdésekről a gyámhivatal meghallgatja a szülőt, és nyilatkoztatja azokról az adatokról, amelyek a gyermek után járó ellátások igénybeviteléhez szükségesek.⁹ A gyámhivatal tárgyalást tart, ha az átmeneti nevelésbevitel elrendelése kérdésében azt szükségesnek tartja.

A gyermek gondozási helyére a TGYSZ tesz javaslatot. A javaslat a megyei, fővárosi gyermekvédelmi szakértői bizottság, szükség esetén különleges szakértelemmel bíró szerv vagy személy szakvéleményén alapul. A gondozási helyre vonatkozóan a gyámhivatal köteles meghallgatni az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket és a szülőt is, de ezek a vélemények a hatóságot nem kötik. A gondozási hely meghatározásánál figyelembe kell venni a gyermek életkorát, egészségi állapotát, neveltségi szintjét, vallási, lelkiismereti meggyőződését, a korábbi lakóhelyétől, nevelési-oktatási intézménytől való távolságot, a nevelésben megkívánt folyamatosságot, a testvéreivel való együttes elhelyezést. Annak érde-

---

⁹ Gyer. 100. §

kében, hogy a gyermek a saját családjából kikerülve a családot pótló környezetbe kerülhessen, illetve a saját családjába minél előbb visszakerülhessen, a szakszolgálat elkészíti a gyermek egyéni elhelyezési tervét.¹⁰

Az így megszerzett bizonyítékok figyelembevételével a gyámhivatal soron kívül, határozatban dönt az átmeneti nevelésbevitel elrendeléséről. A határozat azonnal végrehajtható. A határozatnak tartalmaznia kell az általános rendelkezések mellett: a gondozási hely meghatározását, a gyámrendelést, az egyéni elhelyezési terv elfogadását, a szülői felügyeleti jog szünetelésének kimondását, a kapcsolattartást, felülvizsgálatot, gondozási díjat, a gondozási helyre vitel idejét és módját, az átmeneti nevelés időtartamát, az azonnali végrehajthatóság kimondását.¹¹

Az elhelyezés elsősorban örökbefogadó szülőknél vagy nevelőszülőknél, ha ez nem lehetséges, akkor gyermekotthonban, vagy fogyatékos és pszichiátriai betegek otthonában történik. A gyermeknek a gondozási helyre viteléről a gyámhivatal rendelkezése alapján a gyermek törvényes képviselőjének, a gyermeket gondozó más személynek, vagy a gyermek lakóhelye, tartózkodási helye szerinti önkormányzat jegyzőjének kell gondoskodnia.

Az otthont nyújtó ellátás keretein belül teljes körű ellátást kell a gyermeknek biztosítani, és segítséget kell nyújtani ahhoz, hogy a fejlődését veszélyeztető körülményeket elháríthassa. Ezzel egyidejűleg segítséget kell nyújtani a családnak is, hogy képes legyen a gyermek nevelésére, így megnő az esélye annak, hogy a gyermek visszakerülhessen a családjába.

2. Az átmeneti nevelésbevitel felülvizsgálata

Annak érdekében, hogy a gyermek csak ténylegesen indokolt esetben maradjon átmeneti nevelésben a gyámhivatal évente (3 éven aluli, illetve speciális intézményben elhelyezett gyermek esetében félévente) felülvizsgálja, hogy az átmeneti nevelésbevitel okai továbbra is fennállnak-e, megfelelő-e a gyermeknek ez az ellátási forma, illetve megfelelő-e az egyéni elhelyezési terv. Ennek során tájékoztatást kér a gyámtól, a gyermekjóléti szolgálatától, a gyermekvédelmi szakszolgálatától, a nevelőszülői hálózat működtetőjétől, a gyermekotthontól, szükség esetén a megyei, fővárosi vagy az országos gyermekvédelmi szakértői bizottságtól. Indokolt esetben tárgyalást is tarthat a gyámhivatal.

A felülvizsgálat eredményeként a gyámhivatal fenntartja vagy megszünteti az átmeneti nevelést, az egyéni elhelyezési tervet fenntartja, vagy módosított változatát elfogadja, megváltoztathatja a gyermek gondozási helyét – a szakértői bizottság javaslata, vagy a szakszolgálat tervezési értekezlete alapján –, felmenti,

¹⁰ Látható, hogy a szakszolgálatoknak az átmeneti nevelésbe vételre vonatkozó tennivalói mennyire szabályozottak, a családba való visszakerülés tekintetében viszont a szabályozás elnagyolt, mivel elsősorban a szervek közötti együttműködésre utalt.

¹¹ Gyer. 102. §

vagy elmozdítja a gyámot, és új gyámot rendel, a szülői felügyeleti jog megszüntetése iránt pert indít, vagy dönt az örökbefogadhatóságról.

A gyámhivatal a felülvizsgálati eljárás során, vagy kérelemre a gyermek gondozási helyét megváltoztathatja. Erről soron kívül határoz, és a határozat azonnal végrehajtható. A gondozási hely megváltoztatására akkor kerülhet sor, ha azok a körülmények, amelyekre a korábbi elhelyezési döntést alapította a gyámhivatal, lényegesen megváltoztak, vagy a gondozási hely sérti a gyermek érdekeit, vagy a gyermekotthon telephelye vagy a nevelőszülő lakóhelye változik meg. További feltétel, hogy ezen változások miatt a gyermek nevelését már nem lehet megfelelően biztosítani. A gyámhivatal a gondozási hely megváltoztatásáról a gyermekvédelmi szakszolgálat javaslata alapján határoz.

Azonnali hatályú a változtatás, ha a gondozási hely a gyermek érdekét súlyosan veszélyezteti. Ilyenkor a gyámhivatal soron kívül dönt a gyermeknek a legközelebbi ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek gondozását is ellátó nevelőszülőhöz, vagy gyermekotthonba viteléről, és a gyermek részére hivatásos gyámot rendel. Az új gondozási hely meghatározásának szabályai megegyeznek a gondozási hely meghatározásának szabályaival.

Az átmeneti nevelésbevitel megszűnik, ha a gyermek nagykorúvá vált, tartós nevelésbe került, örökbe fogadták, vagy a bíróság gyermekelhelyezés tárgyában hozott jogerős döntése alapján a gyermeket a külön élő másik szülőnél, vagy más személynél helyezte el. A szülő kérelmére vagy hivatalból szünteti meg a gyámhivatal az átmeneti nevelésbevitelt, ha annak okai nem állnak fenn.

III. A kiskorúak tartós nevelésbe vétele

A gyámhivatal a gyermeket tartós nevelésbe veszi, ha mindkét szülő felügyeleti jogát a bíróság megszüntette, ha a szülők elhaláloztak, vagy a gyermek ismeretlen szülőktől származik. Ismeretlen szülőktől származó gyermek esetében akkor lehet tartós nevelésbevitelt alkalmazni, ha neveléséről kirendelt gyám útján sem lehet gondoskodni. A szülők halála esetén a hozzátartozó, a gyermekkel egyéb kapcsolatban álló harmadik személy is gondoskodhat a gyermekről. Ilyen személy hiányában kell a tartós nevelésbevitelt elrendelni. A gondozó szülő halála esetén a másik szülő felügyeleti joga feléledhet, a vele szemben fennálló egyéb kizáró feltétel hiányában a tartós nevelésbevitel nem alkalmazható.¹² A tartós nevelésbe vett gyermeknek örökbefogadás útján biztosítható és pótolható családi nevelése. Arra kell törekedni, hogy minél több tartósan elhelyezett gyermeket örökbefogadjanak. Szinte szállóigévé vált, hogy nem a gyermek választ szülőt örökbefogadás esetén, hanem a szülő választ gyermeket. Erre az egészen fiatal korban van nagyobb esély, a kamaszkorban már kevésbé.

Ha az örökbefogadás nem valósul meg, a gyámhivatal a tartós nevelésbevitellel egyidejűleg a gyermeket nevelőszülőnél, gyermekotthonban, vagy a gyer-

---

¹² Dr. Filó Erika–dr. Katonáné dr. Pehr Erika: Gyermekvédelem, gyámügy (HVG–ORAC Bp.1998) 239. p.

mek szükséglete szerint fogyatékos és pszichiátriai betegek otthonában helyezze el, és a gyermeknek gyámot rendel. Az ideiglenes hatállyal leendő örökbefogadó szüleinél elhelyezett, hathetesen fiatalabb gyermek részére a gyámhivatal hivatásos gyámot rendel.

A tartós nevelésbevitelről a gyámhivatal soron kívül határoz, és a határozat azonnal végrehajtható, a gyermeknek a gondozási helyre viteléről a jegyző köteles gondoskodni.

Tartós nevelésbevitel esetén is egyéni elhelyezési terv alapján kell biztosítani a gyermek otthonát nyújtó ellátását. Az egyéni elhelyezési terv célja ilyen esetben a gyermek felkészítése az önálló életre, vagy főként az örökbefogadásra, mivel a gyermek saját családjába nem kerülhet. Az évente, három évesnél fiatalabb gyermek esetén félévente tartott felülvizsgálatnak is az a célja, hogy elősegítse a gyermek mihamarabbi örökbefogadását. A felülvizsgálat során a gyámhivatal fenntarthatja vagy megszüntetheti a tartós nevelésbevitelt, fenntarthatja az egyéni elhelyezési tervet, vagy elfogadhatja annak módosítását, megváltoztathatja a gyermek gondozási helyét, illetve felmentheti vagy elmozdíthatja a gyámot és új gyámot rendelhet.

Megszűnik a tartós nevelésbevitel, ha a bíróság visszaállította a szülői felügyeletet, vagy a gyermek a bíróság gyermekelhelyezési döntését követően más személy gyámsága alá került. Megszűnik a tartós nevelésbevitel akkor is, ha a gyermek nagykorúvá vált, vagy örökbe fogadták. A kapcsolattartásra feljogosított szülő kérelmére, a gyermek érdekében meg kell szüntetni a tartós nevelésbevitelt, ha a szülő személye és környezete alkalmassá vált a gyermek nevelésére és a gyermeket más személy nem fogadta örökbe. A megszüntetéssel egyidejűleg a szülő titkos örökbefogadáshoz adott hozzájáruló nyilatkozata hatályát veszti.

Sajnos a tartós nevelésbevitelt követően nem kellő számú gyermek kerül vissza a vér szerinti családjába, és örökbefogadásukra sem kerül sor. Nagykorúként vagy fiatal felnőttként kerülnek ki a rendszerből.

IV. A gyermekvédelmi szakellátás családjukból kikerült gyermekek részére

A szakellátás keretében kell biztosítani az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az átmeneti és a tartós nevelésbe vett gyermek otthonát nyújtó ellátását, a fiatal felnőtt további utógondozói ellátását, valamint a szakellátást más okból igénylő gyermek teljes körű ellátását.¹³

A szakellátás csak korrekciót, kiegészítő segítséget tud a gyermeknek nyújtani, a szakellátás rendszerébe bekerülés okát nem tudja megszüntetni. Ezért lehetőség szerint prevencióval, vagy az alapellátás keretében tett intézkedésekkel el kell kerülni, hogy a gyermek bekerüljön a szakellátási rendszerbe.¹⁴ Ha elkerülhetetlen a családból kiemelés, akkor arra kell törekedni, hogy a gyermek minél

¹³ Gyvt. 52. §

¹⁴ Herczog Mária: Gyermekvédelmi kézikönyv (KJK-KERSZÖV Bp. 2001) 196. p.

előbb visszatérhessen családjába. Tehát csak családból kiemeléssel nem lehet a problémát megoldottnak tekinteni. Ennek érdekében rendelkezik úgy a törvény, hogy az otthont nyújtó ellátás során folyamatosan figyelemmel kell kísérni a gyermekek helyzetét, és évente felül kell vizsgálni azt a megyei, fővárosi gyermekvédelmi szakértői bizottsági vélemény alapján.¹⁵ A felülvizsgálat az okok feltárását, a helyzet értékelését teszi lehetővé, azok megszüntetése viszont komplex feladatot igényel. Az otthont nyújtó ellátás keretében kell biztosítani az előbbieken kifejtett, ideiglenes hatállyal elhelyezett, átmeneti vagy tartós nevelésbe vett gyermekek teljes ellátását, és az utógondozást.

A szakellátásban részesített gyermekek érdekében elengedhetetlenül fontos a családgondozás. Családgondozással, a család segítségével nagyobb az esély arra, hogy alkalmassá váljék és képes legyen a gyermek nevelésére. A családgondozást az egyéni elhelyezési terv szerint kell végezni. A gyermekotthon, illetve a szakszolgálat családgondozójának együtt kell működni a gyermekjóléti szolgálat családgondozójával. Ennek érdekében a családgondozó a befogadást követő két hónapon belül köteles felkeresni a gyermekjóléti szolgálatot, és a gyermek hozzátartozóját. A családgondozó feladata, hogy segítse elő a gyermek és hozzátartozója kapcsolattartását. Sajnos ez a tevékenység nem hozza meg a jogalkotó által is kívánt eredményt. Kevés szakellátásba került gyermek kerül vissza a vér szerinti családjába.

Gyámhivatali határozat alapozza meg a gyermek és a hozzátartozó kapcsolattartását, melyet az ellátást nyújtónak elő kell segítenie. A kapcsolattartás lehet folyamatos, ami a gyermek látogatását, alkalmanként legfeljebb 2 napra történő elvitelét jelenti. Időszakos a kapcsolattartás, ha a gyermeket a szünidőben viheti el a hozzátartozója. Ezeken túl megvalósulhat a kapcsolattartás levelezés, telefonkapcsolat vagy ajándékozás, csomagküldés útján is. A gyermek elvitele, látogatása a gyermekotthon házirendje szerint történhet, és a hozzátartozó köteles az intézmény munkatársaival együttműködni. A hozzátartozó vagy a gyermek kérésére gondoskodni kell a gyermek elkíséréséről, visszakíséréséről. Akkor is elő kell segíteni a kapcsolattartást, ha a hozzátartozó büntetés végrehajtási intézetben van. A látogatás alkalmával kulturált és zavartalan körülményeket kell biztosítani.

A kapcsolattartásról, a szülő együttműködéséről a gyermekotthon rendszeresen, de legalább félévente tájékoztatja a gyámhivatalt. Az ellátást nyújtó köteles jelezni a gyámhivatalnak, ha a kapcsolattartás a gyermek személyiségfejlődését hátrányosan befolyásolja, vagy a hozzátartozó kapcsolattartási jogával visszaél akár a gyermek, akár az ellátást nyújtó sérelmére. A gyám a gyámhivatal döntését köteles kérni, ha vita merül fel közte és a hozzátartozó között a kapcsolattartásról. A családdal fennálló legkisebb kapcsolat is javíthatja a gyermek önértékelését, és fogódzoul szolgálhat az önálló élet megkezdések.

Tapasztalataink alapján a szakszolgálat által elkészített egyéni elhelyezési tervek túlzottan sematikusak, nem vették figyelembe a gyermek és a szülő tényleges igényeit. Előfordult, hogy a javaslat csupán annyiból állt, hogy „a szülő látogassa meg a gyermeket”, időszakos kapcsolattartásra vonatkozóan „a szülő

---

¹⁵ Gyvt. 53. § (2) bekezdés

tegye alkalmassá környezetét a gyermek szünidei fogadására”. A javaslatok további hiányosságaként szerepel a Feljegyzésben az, hogy a folyamatos kapcsolattartás alatt csak a látogatást rendezik, a gyermek két napra történő elvitelének lehetőségéről nem szólnak.

A Gyvt. szerint az otthont nyújtó ellátást nevelőszülő, ha ez nem lehetséges, akkor gyermekotthon, illetve fogyatékosok vagy pszichiátriai betegek otthona biztosítja.¹⁶

V. Az ideiglenes, átmeneti és tartós elhelyezéséhez kapcsolódó bírálatunk

Az *ideiglenes* hatályú elhelyezést követően a kiskorúak átmenetei nevelésbe vételére kerül sor vagy visszakérülnek vér szerinti családjukba. Ha rövid időn belül visszakérül családjába, valószínűsíthető, hogy az alapellátás ezekről a gyerekekről, a családjukról semmit vagy nagyon keveset tudott. Nyilvánvaló, hogy nem ismerték kellően a gyermekek, a családok problémáit vagy érdemben azokkal nem foglalkoztak. Más szóval nem kapott az alapellátásban sem a gyermek, sem a család kellő szolgáltatást, amellyel a veszélyeztetettségi ok megszüntethető lett volna.

A jogintézmény alkalmazására csak akkor kerül sor, ha a gyermek közvetlen életveszélyben van. Abban az esetben, ha az ideiglenes elhelyezést rövid időn belül, azaz 30 napon belül azzal lehet megszüntetni, hogy a gyermeket a családba visszahelyezik, ott nem valószínű, hogy a közvetlen életveszély fennállt. Ezekben az esetekben valószínűleg az alapellátásban tevékenykedők mulasztásáról beszélhetünk, mivel sem a gyermekek, sem a családok nem szolgáltak rá arra a meghurcoltatásra, ami az ideiglenes hatályú elhelyezéssel jár együtt.

A gyermekek *átmeneti és tartós* nevelésbevitelét jogszabály által meghatározott időpontokban felül kell vizsgálni. A felülvizsgálat önmagában nem jár a gondozási hely megváltoztatásával. A szakértői bizottságok közreműködésére a felülvizsgálatok során csak abban az esetben kerül sor, ha vélelmezhető, hogy a gyermek gondozási helyének megváltoztatására lesz szükség. A felülvizsgálat aktív közreműködője a gyám, ezt helyénvalónak tartjuk. A gyámhivatalok viszont nem hallgatják meg a szülőt a tartós nevelés felülvizsgálata során. A három éven aluli gyermek esetében a félévente esedékes felülvizsgálat során alapvető kérdés, hogy a gyámhivatal fenntartja vagy megszünteti a gyermek tartós nevelését. Felmerül a kérdés, hogyan kerülhet vissza a vér szerinti családjába a gyermek, ha a szülőt meg sem hallgatják. Kétségtelen tény, hogy a gyakorlatban ritkán fordul elő, hogy a szülő felügyeleti joga feléled, de ez nem kizárt.

Tartós elhelyezés esetén, ha a szülőt teljesen kiiktatjuk az eljárásból, erre esélye sincs. Más kérdés az, hogy a szülők tartós elhelyezés esetén úgy vélik, hogy a gyermeknevelés terhétől megszabadulva, nincs további kötelezettségük a gyermek jövőbeni sorsát illetően. Ezt még tetőzik azzal, hogy korábbi életvitelükön sem változtatnak. Ennek ellenére javasoljuk a szervek mérlegelési jogkörében

¹⁶ Gyvt. 53. § (6) bekezdés

biztosítani a szülők esetleges meghallgatásának lehetőségét, amelyre a gyám is tehetne javaslatot.

A családgondozás sokszor formális és szűk körű a helyi gyermekjóléti szolgálat részéről, ami nem elsősorban a családgondozó szakember hibája. A segítségnyújtásban a gyermekjóléti szolgálatok eszköztelenek, nem tudnak valós segítséget nyújtani a lakáshoz jutásban, a munkahelykeresésben, a rendszeres pszichiátriai-pszichológiai tanácsadás megszervezésében. Nem tartjuk a gyermekvédelmi rendszert egyedülként alkalmasnak arra, hogy a családok hazagondozással összefüggő valamennyi problémáját képes legyen megoldani.